Istoria monahismului

Sfântul Vasile și monahismul

de George Florovsky

Profesor emerit de Istoria Bisericii Răsăritene la Universitatea Harvard

Sursa: Extras din cartea: „Părinții ascetici și spirituali bizantini”. (Traducere de Panagiotis K. Pallis. Pournaras Publications. Tesalonic 1992, pp . 223-230) .

(Titlu original : Părinții ascetici și spirituali bizantini . © BUCHERVERTRIEBSANSTALT. © 1992 Pentru limba greacă Pournaras Panagiotis Kastritsiou 12 Salonic ISBN: 960-242-031-6).

Sfântul Vasile a luat monahismul existent în vremea sa, monahismul renunțător și monahismul strict cenobitic al lui Pahomie, și i-a schimbat structura. În loc de o „iscăpare” în esență monahală, el a adus „iscăparea” sub dependența directă a obligațiilor sociale ale Bisericii. Potrivit Sfântului Vasile, o comunitate monahală de frați este o etapă în care se antrenează sportivii, o cale bună spre progres, o pregătire continuă, un interes permanent pentru poruncile lui Dumnezeu: scopul ei este slava lui Dumnezeu după porunca Domnului nostru.

Idealul comunal și-a primit fundamentul fundamental în secolul al IV-lea de la Sfântul Vasile cel Mare. Într-adevăr, nu este o exagerare să spunem că Sfântul Vasile a schimbat radical monahismul. Sfântul Vasile vedea viața cenobitică ca pe un microcosmos al Bisericii, ca pe un organism social, ca pe un fel de „stare” specială. Canonul Sfântului Vasile a exercitat o influență decisivă asupra întregii istorii ulterioare a vieții monahale din Bizanț și Occident. Sfântul Vasile și-a scris Canonul între anii 358 și 364. Acesta constă în două forme. În terminologia latină comună, prima formă, Regulae fusius tractatae (Reguli generale), constă în 55 de categorii (capitole); a doua formă, Regulae brevius tractatae (Reguli scurte), constă în 313 categorii (capitole). Aceste categorii au

forma unei întrebări și a unui răspuns. Deși Regula este strictă, a evitat încurajarea formelor mai extreme de ascetism practicate de pustnicii deșertului. Regula înțelegea ascetica ca pe un mijloc pentru slujirea perfectă a lui Dumnezeu, iar aceasta trebuia să fie dusă la bun sfârșit într-o viață comunitară de ascultare. Sfântul Vasile prevedea ore pentru rugăciunea liturgică și ore pentru muncă manuală și alte forme de muncă. Sărăcia și celibatul erau, de asemenea, incluse în Regulă. Regula Sfântului Vasile are în ea un mandat social: copiii trebuiau învățați în clase adaptate mănăstirilor, iar călugării trebuiau să aibă grijă de săraci. Forma actuală a Regulii Sfântului Vasile este o revizuire a Sfântului Teodor Studitul (decedat în 826). Sfântul Vasile însuși a fondat mănăstiri în Pont. Aici a continuat lucrarea începută de Eustatie din Sebasteia (născut în jurul anului 300, decedat în jurul anului 377), care a fost cândva un prieten apropiat al Sfântului Vasile și a participat la mișcarea monahală, dar mai târziu a devenit figură principală în Asia Mică în răspândirea ereziei lui Macedonie (decedat în jurul anului 362), episcop de Constantinopol; erezia este cunoscută sub numele de erezia Pneumatomahilor. Eustatie a răspândit chiar și o formă de monahism care susținea că mariajul împiedică mântuirea și că, prin urmare, preoții nu ar trebui să se căsătorească. Dacă „reforma” monahismului a Sfântului Vasile a fost atât de radicală, ce l-a determinat să facă acest lucru?

În scrisoarea sa numărul 223, adresată, întâmplător, lui Eustatie din Sevastea, Sfântul Vasile își exprimă gândurile pe această temă: „Petrecusem mult timp în lucruri zadarnice… Dar într-o zi, trezindu-mă ca dintr-un somn adânc, mi-am deschis ochii la lumina minunată a adevărului Evangheliei… Și plângând pentru viața mea nenorocită, m-am rugat să mi se dea o regulă de conduită pentru a intra pe căile evlaviei. Și mai presus de toate, am avut grijă să-mi corectez oarecum modul de viață, care fusese mult timp distorsionat de asocierea cu oameni răi. Apoi am citit Evanghelia și am văzut că marile mijloace pentru perfecțiune erau să-ți vinzi bunurile și să le împarți fraților nevoiași și să te eliberezi complet de grijile acestei vieți fără a menține nicio atașare a sufletului față de bunurile acestui pământ și am nădăjduit să găsesc vreun frate care a ales această cale a vieții și să reușesc împreună cu el să pătrund în abisul adânc al acestei vieți scurte” (Patrologia Graeca 31, 337). Tocmai aici se regăsește ideea Sfântului Vasile despre „celălalt”, ideea sa despre viața cenobitică, căci acea cale a perfecțiunii ar parcurge-o cu „un frate”, nu singur, nu în izolarea monahismului solitar.

Acest gând continuă în „Regulae fusius tractatae” (3): „Cine nu știe că omul este, de fapt, un animal domesticit și social, și nu unul monahal și sălbatic? Căci nimic nu este atât de potrivit firii noastre decât să comunicăm unii cu alții, să avem nevoie unii de alții și să-l iubim pe omul care are aceeași fire ca noi. Domnul ne-a dat aceste semințe pe care le-

a sădit în inimile noastre. Acum vine să ceară roadele și spune: «Vă dau poruncă nouă: să vă iubiți unii pe alții» (Ioan 13:34). Domnul a vrut să ne însuflețească sufletele să păzească această poruncă. Nu le-a cerut ucenicilor Săi semne sau minuni neauzite, chiar dacă le-a dat puterea să facă astfel de lucruri în Duhul Sfânt, dar ce le-a spus? «Prin aceasta vor cunoaște toți că sunteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste unii pentru alții» (Ioan 13:35). El rezumă aceste principii peste tot într-o asemenea măsură încât își atribuie orice bine facem aproapelui nostru. «Căci am fost flămând și Mi-ați dat să mănânc»". „mănâncă..." și adaugă: „Câte ați făcut unuia dintre acești frați ai Mei, cei mai mici, mi-ați făcut Mie" (Matei 15:35-40). Și astfel, prin prima poruncă este posibil să păzim a doua, iar cu a doua să ne întoarcem la prima: Dacă iubiți pe Domnul, iubiți și pe aproapele vostru, «căci cine Mă iubește», zice Domnul, «va păzi poruncile Mele și «aceasta este porunca Mea: să vă iubiți unii pe alții, așa cum v-am iubit Eu pe voi » (Ioan 14:15 **;** 15,12). Sfântul Vasile devine mai clar. „Așadar, în viața pustnică, ceea ce avem este de folos (altilor), și suntem fără ajutor în ceea ce ne lipsește, pentru că Dumnezeu, creatorul nostru, ne-a făcut astfel încât să avem nevoie unii de alții… Cu adevărat! Domnul, biruind golul Său, nu s-a mulțumit să ne învețe învățătura Sa, ci, pentru a ne da un exemplu clar și manifest al smereniei Sale, El Însuși, cu dragostea Sa desăvârșită, a spălat și a șters cu un prosop picioarele ucenicilor Săi… Dar picioarele cui le veți spăla? Căci cui vă va păsa?" Cum te vei pune pe ultimul loc, dacă locuiești singur?... În izolare, cum poți verifica că este plăcut și bine ca frații să locuiască împreună? (Psalmul 132:1). Astfel, o comunitate de frați este o etapă în care se antrenează sportivii, o cale bună spre progres, un antrenament constant, un interes permanent pentru poruncile lui Dumnezeu: scopul ei este slava lui Dumnezeu după porunca Domnului nostru (Matei 5:16), dar aceasta menține și exemplul Sfinților despre care ne vorbește Faptele Apostolilor (Faptele Apostolilor 2:44 **;**4:32): „Toți credincioșii erau laolaltă și aveau toate lucrurile de comun" și „Toți cei ce crezuseră erau o singură inimă și un singur suflet și nimeni nu spunea că vreunul din lucrurile pe care le avea era al lui, ci aveau toate lucrurile de comun" (Patrologia Graeca 30, 340; 345; 347). Sfântul Vasile subliniază conceptul biblic de „comun". Sfântul Vasile respinge viața „singură" cu argumente teologice, iar drama sa teologică își găsește sprijin în viața și cuvintele lui Hristos și în exemplul Bisericii primare. Dar accentul pus de Sfântul Vasile pe viața de comunitate trebuie văzut în lumina a tot ceea ce a scris. El nu se opune izolării și cu siguranță nu respinge teologia. El se opune ca izolarea să devină singura formă de viață monahală. Și, într-adevăr, el „preferă" și găsește viața de comună „mai benefică". În a doua sa scrisoare către Grigore, care este una dintre cele mai constructive scrisori din istoria gândirii creștine, el pledează pentru izolare („heremia"), dar din nou trebuie înțeles acest lucru în context. „Ceea ce m-a ajutat foarte mult în această privință este «eremia» (izolarea). Ea calmează pasiunile și oferă rațiunii

posibilitatea de a le separa de suflet... Astfel, locul care ar trebui ales ar trebui să fie ca al nostru de aici, liber de comunicarea umană din cauza distanței, astfel încât nimic să nu poată întrerupe continuitatea exercițiului... Tăcerea este, așadar, începutul purificării sufletului." Întregul conținut al acestei minunate scrisori nu susține presupusa tensiune conform căreia Sfântul Vasile susține izolarea ca cale permanentă a vieții spirituale. Mai degrabă, arată că Grigore are nevoie de izolare temporară. Tocmai acesta este tipul de izolare pe care îl susține Sfântul Vasile.

Sfântul Vasile a fost întrebat „dacă este necesar ca cel care se izolează să rămână singur sau să trăiască cu alți frați care au decis să urmeze același scop al evlaviei". Răspunsul său din Oros kat' Epitomium (74) [Patrologia Graeca 30, 441] exprimă pe deplin gândul său: „Cred că viața mai multor oameni în același loc este mult preferabilă. În primul rând, pentru că pentru nevoile trupești niciunul dintre noi nu poate fi suficient singur, ci avem nevoie unii de alții pentru asigurarea celor necesare. Căci, așa cum piciorul are o facultate, dar îi lipsește alta și, fără ajutorul celorlalte membre, nu ar putea găsi nici propria sa putere puternică sau capabilă să continue de unul singur, nici vreo asigurare care să-i lipsească, tot așa este și în cazul vieții solitare: orice ne trebuie și orice ne lipsește nu putem găsi singuri, pentru că Dumnezeu, care a creat lumea, a rânduit toate lucrurile astfel încât să ne bazăm unii pe alții, așa cum este scris că trebuie să fim uniți unii cu alții. Dar, mai mult, respectul pentru dragostea lui Dumnezeu nu permite nimănui să se preocupe doar de treburile sale, pentru că dragostea, spune el, nu caută ale sale. Viața solitară are un singur scop, slujirea propriilor interese. Acest lucru este în mod clar opus legii dragostei, pe care Apostolul l-a observat când nu căuta propriul său folos, ci folosul multora, pentru ca aceștia să se mântuiască. Mai mult, nimeni, când trăiește singur, nu-și recunoaște defectele, întrucât nu are pe nimeni care să-l îndrepte și cu blândețe și milă să-l călăuzească pe calea sa. Căci îndreptarea, chiar dacă vine de la un vrăjmaș, poate adesea, în cazul celor bine dispuși, să stârnească dorința de vindecare... și poruncile pot fi mai bine păstrate de o comunitate mai mare, dar nu de una singură... Cine ar aprecia atunci viața leneșă, inutilă, mai mult decât cea rodnică, care păzește poruncile lui Dumnezeu? De asemenea, pentru păstrarea darurilor date de Dumnezeu, viața de obște este preferabilă... Căci pentru cel care cade în păcat, întoarcerea pe calea cea dreaptă este mult mai ușoară, pentru că îi este rușine de ocara exprimată împreună de atâția... Există încă și alte pericole, despre care susținem că însoțesc viața solitară, iar primul și cel mai mare este pericolul mulțumirii de sine. Căci cel care nu are pe nimeni care să-i verifice lucrarea crede cu ușurință că a împlinit pe deplin poruncile... Căci cum își va manifesta smerenia când nu are pe nimeni căruia să-i poată dezvălui ființa interioară... sine? cum va arăta compasiune, fiind izolat de societatea celor mulți? cum se va exersa în

răbdare,dacă nimeni nu se opune dorințelor sale?"

Sfântul Vasile răspunde în Oros kat' Epitomien (277) la întrebarea ridicată de porunca Domnului din Matei 6:6: „Când te rogi, intră în cămara ta dinăuntru și, încuind ușa, roagă-te Tatălui tău care este în ascuns." Explicația Sfântului Vasile și înțelegerea sa teologică generală plasează acest pasaj într-un context mai larg, un context care nu include doar monahismul retras, deoarece îl contrastează cu pasajul din Matei 5:14-16. „Împrejurările în care este dată această poruncă indică semnificația ei. Se adresează celor care sunt mistuiți de dorința de a părea plăcuți oamenilor. Oricine suferă de această patimă, așadar, ar trebui să se retragă la ceasul rugăciunii și să trăiască în izolare până când nu mai este mistuit de patima căutării laudei oamenilor, ci poate privi numai la Dumnezeu. Dar când cineva, prin harul lui Dumnezeu, este curățit de această patimă, nu mai este nevoie să ascundă ceea ce este frumos. Aceasta este ceea ce ne învață Domnul când spune: «O cetate așezată pe un munte nu poate fi ascunsă, nici oamenii nu aprind o lampă și o pun sub obroc, ci pe un sfeșnic și ea luminează tuturor celor din casă. De aceea, să lumineze lumina voastră înaintea oamenilor, ca să vadă faptele voastre bune și să slăvească pe Tatăl vostru care este în ceruri. » " [Patrologia Graeca 30,513].

Sfântul Vasile a luat monahismul existent în vremea sa, monahismul renunțător și monahismul strict cenobitic al lui Pahomie, și i-a schimbat structura. În loc de o „încercare" în esență monahală, el a adus „încercarea" sub dependența directă a obligațiilor sociale ale Bisericii. „Încercarea" devine acum inseparabilă de slujirea omului. Călugării trebuie acum să ia parte la educația copiilor, la alinarea bolnavilor și la îngrijirea orfanilor. Influența Sfântului Vasile asupra monahismului, în Orientul grec și în Occidentul latin, a fost enormă. „Canonul" său a fost tradus în latină înainte de sfârșitul secolului al IV-lea de Rufin, care era din Aquileia. El era cunoscut Sfântului Ioan Cassian, deși idealul accentului pus de Sfântul Vasile pe această teorie și susținerea acesteia este în contrast cu accentul și susținerea Sfântului Ioan Cassian - Cassian era, prin origine și spirit, un „călugăr egiptean" și nu ar fi putut fi influențat de forma de monahism a Sfântului Vasile. În prefața la cartea sa „Institutele Cenobiei", Sfântul Cassian îl menționează însă întâmplător pe Sfântul Vasile: „Chiar pe acest subiect, bărbați care au fost nobili în viață și distinși în vorbire și cunoștințe au scris deja mai multe cărți mici, mă refer la Vasile și Ieronim." Occidentul latin caracterizează adesea monahismul ortodox drept „basilian". Aceasta este o aplicare greșită a nomenclaturii. Nu există „ordine" de monahism în creștinismul răsăritean. Monahismul creștin răsăritean, deși profund influențat de Sfântul Vasile, nu a respins niciodată renunțarea ca formă validă de viață monahală. Curia romano-catolică a atribuit termenul „ordine baziliană" călugărilor uniați și călugărilor melchiți din Liban.